

Interakce učitel a dítě

1. Komunikační dovednosti
2. Přístupy k dětem
3. Attachment v pedagogické praxi

1. Komunikace

- ◆ Ze všech našich znalostí a dovedností patří mezi nejdůležitější a nejužitečnější ty, které se týkají komunikace.
- ◆ Dobrá schopnost komunikace je vždy naším nejdůležitějším aktivem – ať jde o osobní, společenský nebo pracovní život.
- ◆ Díky **interpersonální komunikaci** navazujeme, udržujeme, ukončujeme a někdy znovu napravujeme osobní vztahy s druhými.
- ◆ Díky interpersonální komunikaci dosahujeme cílů – osobních i cílů organizace.
- ◆ Způsob, jakým my sami (a ostatní) komunikujeme, určuje kvalitu utváření vztahů. A to je důvod, abychom se podrobněji seznámili s některými aspekty komunikace.

Modely a pojmy komunikace

- Lineární pojetí interpersonální komunikace



mluvčí



posluchač



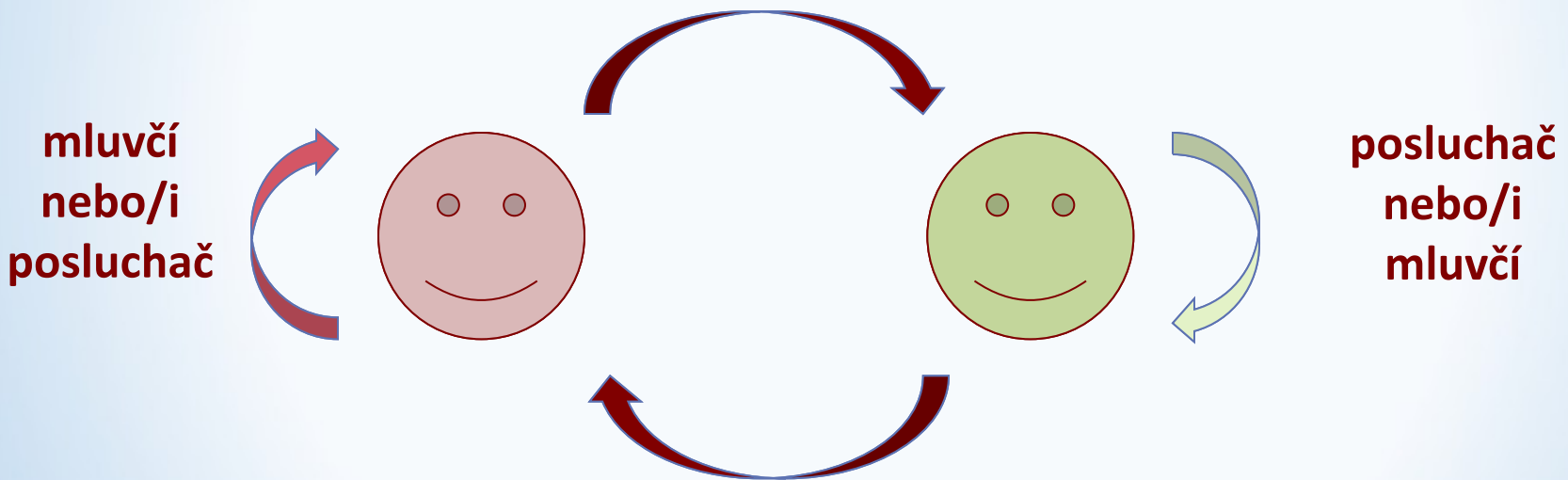
posluchač



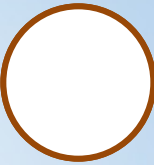
mluvčí

Modely a pojmy komunikace

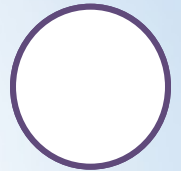
- INTERAKČNÍ pojetí interpersonální komunikace



Mluvčí a příjemci v interpersonální komunikaci

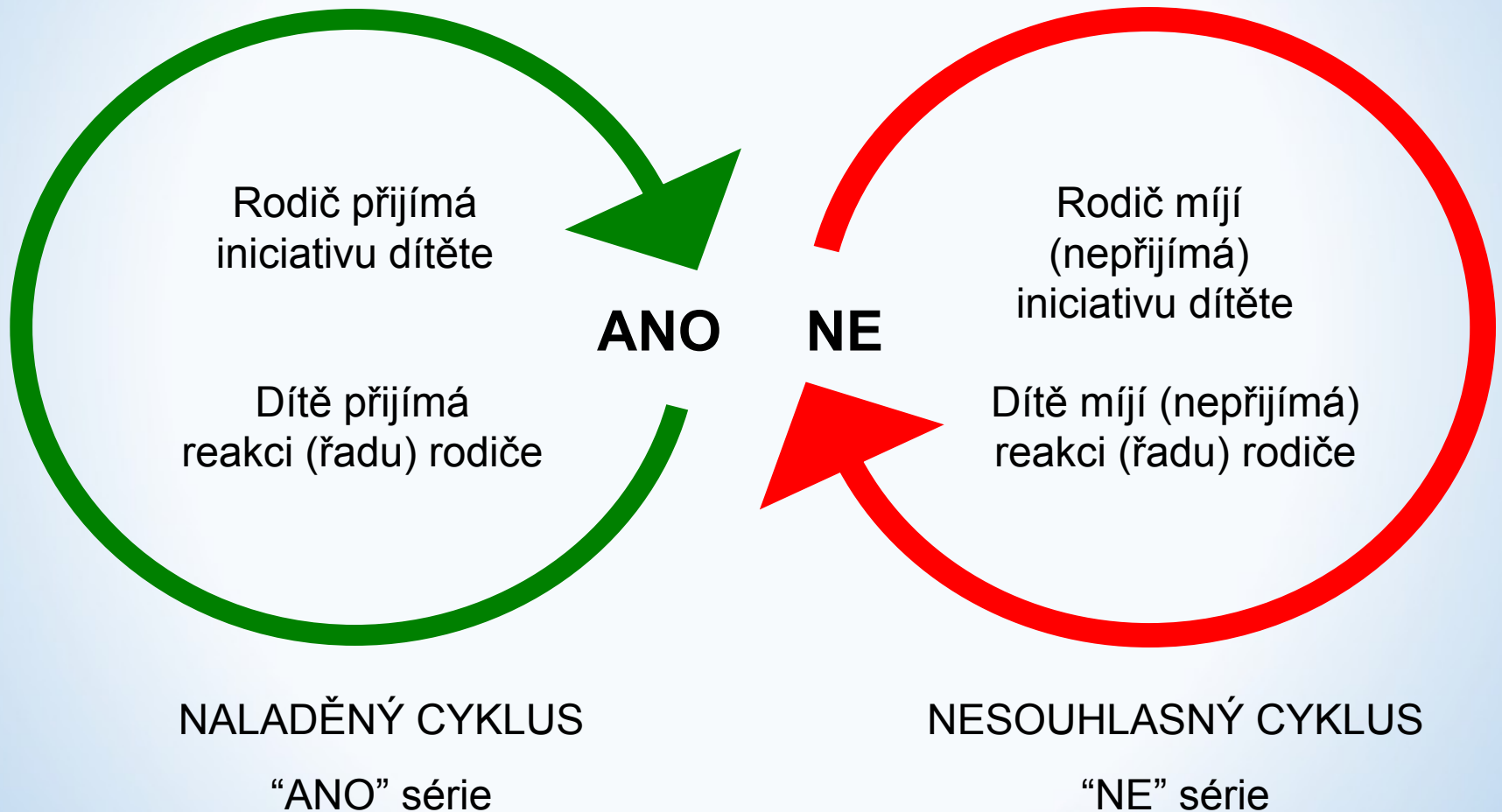


- ◆ Každý účastník komunikace je zároveň mluvčím (iniciátorem) i příjemcem (posluchačem)
- ◆ Svá sdělení vysíláme, když mluvíme, píšeme, gestikulujeme nebo se “tváříme”.
- ◆ Sdělení druhých přijímáme prostřednictvím zraku, sluchu nebo dokonce i čichu a často i hmatu (podání ruky).
- ◆ Sdělení vysíláme i přijímáme vždy zároveň.
- ◆ Když mluvíme (máme řadu), sledujeme a dešifrujeme reakce druhého (souhlas, nesoulad, porozumění, rozpaky, zmatek, sympatie apod.)
- ◆ Na základě této interakce vnímáme a regulujeme vlastní sdělení



- Ne vždy je kontakt nebo celá interakce s dítětem podařená, úspěšná. Většinou tušíme nebo víme dobře, co a proč se nám nedaří.
- Víme ale, které prvky chování vytvářejí (podporují) dobrý kontakt, které prvky umožňují rozvíjet úspěšnou interakci s dítětem nebo celou třídou?
- Je důležité, abychom věděli, které vzorce a prvky interakcí vytváří „stavbu komunikace“
- s jednotlivým dítětem, skupinou či celou třídou.
- Na učiteli záleží, zda se tato stavba udrží, či se zborší. To ovšem klade velké nároky na jeho/její komunikační dovednosti.

Jak přijímáme iniciativy dítěte?



Efektivní prvky komunikace učitele

Rovina neverbální komunikace – „ANO“ série

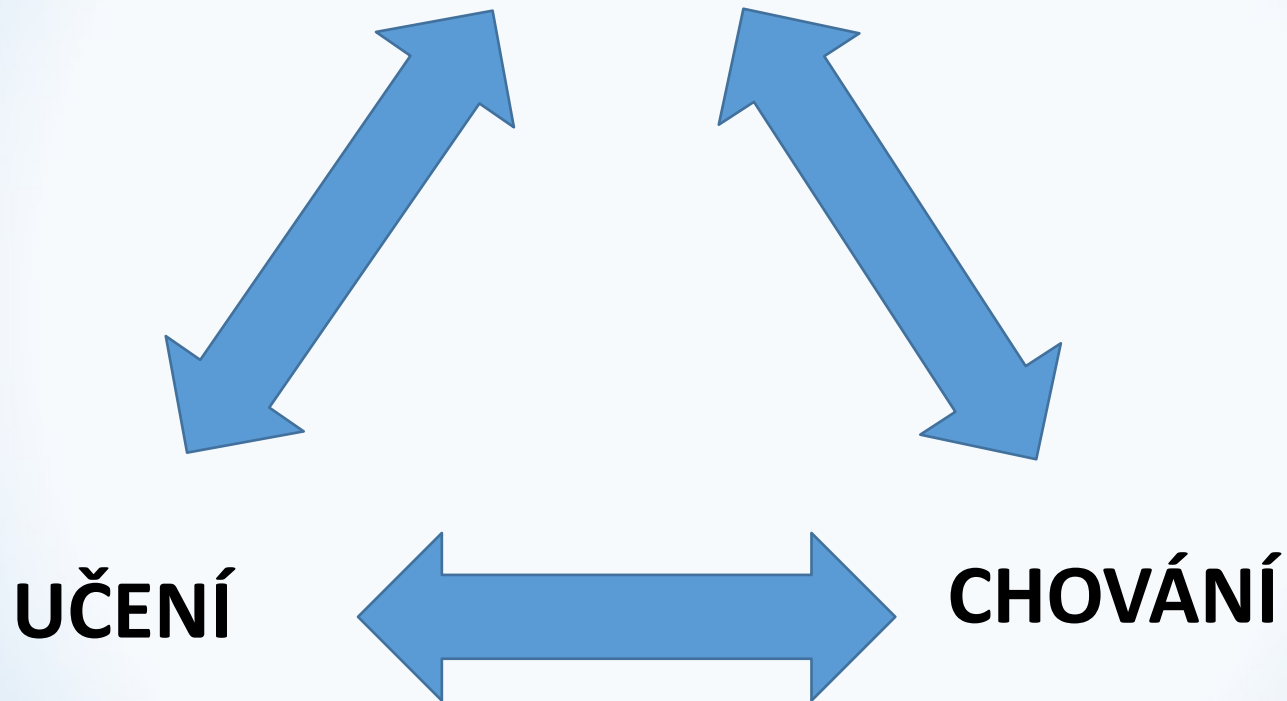
- časté navazování očního kontaktu
- výrazná znamení, gesta
- dobrá práce s hlasem, výrazem tváře
- vhodné natočení a pozice těla
- přiblížení se, tělesný kontakt
- potvrzování příjmu iniciativ dítěte, přitakání, pokývání hlavou
- sladění tempa s jednotlivým dítětem, skupinou, třídou
- jasná a srozumitelná sdělení

POJMENOVÁNÍ

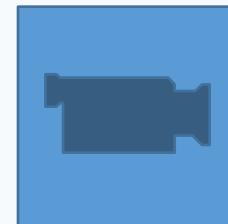
Pojmenování v komunikaci umožňuje ukázat druhé osobě, že jste přijali její iniciativu a porozuměli jejímu významu

Pojmenování je zásadním prostředkem k vzájemnému porozumění a učení se novému

INTERAKCE

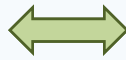


VIDEOTRENINK INTERAKCÍ



Základní stavební kameny komunikace

Dospělý jako “poskytující pomoc”



Možný důsledek na dítě jako “pomoc hledajícího”

**USMĚŘOVÁNÍ
A VEDENÍ**

Zvládání obtížných situací, porozumění možnostem a omezením, učení se novému

KOOPERACE - HRA

Těšit se z nabízené pomoci a vedení, učení se od druhého

**NALADĚNÉ INTERAKČNÍ
VÝMĚNY**

Těšit se ze vzájemných výměn, z toho “být” s druhou osobou a cítit se bezpečně

**PŘIJETÍ INICIATIV “ANO”
(NEVERBÁLNĚ A VERBÁLNĚ)**

Základní zkušenost přijetí druhou osobou, dospělí pojmenovávají pro dítě objekty, zkušenosti, myšlenky, pocity

**POVZBUZOVÁNÍ NOVÝCH
INICIATIV**

Je si vědomo, že se o ně dospělí zajímají, o to co dělá, myslí, cítí

VĚNOVÁNÍ POZORNOSTI

Cítí se být rozpoznáno, milováno a vnímá svoji důležitost

Rodič / učitel usměrňuje nebo vede

3. **MEDIOVANÉ UČENÍ**
Rozvíjení naladěného vztahu

2. **INTERSUBJEKTIVITA**
Jádro naladěných interakčních výměn

1. **PŘEDPOKLAD
INTERSUBJEKTIVITY**
Nezbytné pro utváření naladěných interakčních výměn

1. Věnování pozornosti

Učitelka věnuje pozornost dětem ve třídě tím, že ...

- Projevuje opravdový zájem
- Má přátelskou mimiku
- Přikyvuje na souhlas
- Má přátelskou intonaci
- Má přátelský postoj
- Čeká (na iniciativy dítěte)

Učitelka věnuje dostatečnou pozornost jednotlivému dítěti tím, že ...

- Dívá se často / po celou dobu na dítě
- Navazuje a udržuje s ním oční kontakt (pokud je to možné)
- Aktivně naslouchá dítěti
- Čeká na iniciativy dítěte
- Pokouší se vždy rozpoznat, rozpracovat a podpořit to, co si dítě myslí / cítí / právě dělá

2. Povzbuzování iniciativ dítěte

Učitelka povzbuzuje nové iniciativy dítěte a odpovídá na ně tím, že ...

- Dává najevo, že se zajímá (o věc, o dítě...)
- Naslouchá aktivně
- Pojmenovává to, co vidí / slyší / myslí / cítí
- Pojmenovává chování, jednání, záměry dítěte (nebo svoje vlastní)...
- Ujišťuje dítě, že rozumí tomu, co sděluje (např. zopakováním slov, vět dítěte)
- Ujišťuje dítě, že rozumí jeho stavu či situaci

3. Přijetí iniciativ dítěte ve smyslu „ANO“

Učitelka přijímá iniciativy dítěte a odpovídá na ně tím, že ...

- Vyjadřuje často souhlasná sdělení
- Přijímá dítě ve smyslu „ano“
- Využívá neverbální komunikace dostatečně a adekvátně
- Připojuje se k činnosti dítěte
- Pojmenovává

4. Naladěné interakční výměny

Učitelka podporuje výměny v interakci s dítětem a výměny v kruhu tím, že ...

- Čeká a naslouchá pozorně, když má řadu dítě
- Přijímá vždy iniciativu dítěte
- Podporuje zapojení třetí (a další) osoby, pokud je to možné
- Podporuje střídání se = alespoň dvojnásobná řada, výměna při hovoru o stejném tématu
- Usměňuje dlouhou řadu dítěte pojmenováním
- Pojmenovává zřetelně své záměry

5. Prohloubený dialog s dítětem

**Učitelka podporuje
a prohlubuje dialog
s dítětem tím, že...**

- Očekává výměnu názorů / pohledů
- Přijímá různé pohledy / názory dítěte jako oprávněné (neznamena to vždy s nimi souhlasit)
- Pojmenovává pocity (svoje i dítěte)
- Prozkoumává pohledy, názory dítěte
- Žádá upřesnění, vysvětlení, pokud nerozumí?
- Přerámovává problémové chování/názory a upozorňuje na možné řešení
- Navrhuje změnu/řešení/kompromis

Intersubjektivita

- ◆ *Intersubjektivní komunikace* znamená sdílení zkušeností, kdy každý účastník interakce je otevřený ovlivňovat a být ovlivňován zkušeností druhého.
- ◆ Doručení informací (jakkoli důležitých) není cílem takové komunikace.
- ◆ Intersubjektivní komunikace se děje skrze sdílení vnitřních světů každého z účastníků komunikace.
- ◆ Toto vzájemné (reciproční) sdílení zkušeností dovoluje jednotlivcům využívat intimního vztahu bez ztráty vlastní jedinečnosti.
- ◆ Když komunikujeme intersubjektivně, jsme schopni podpořit jedinečnost vývoje toho druhého (dítěte v rodině, ve škole, partnera...) a zároveň zajistit jeho bezpečí, užívat si radost ze vzájemnosti a naplňovat jeho potřeby.

Co nám přinášejí výzkumy komunikace

- Prof. Colwyn Trevarthen, manželé Papouškovi, Daniel Stern a další svými četnými výzkumy interakce matka – dítě poukázali na jedinečnou důležitost odpovědí na iniciativy dítěte, především pozitivních odpovědí: oční kontakt, úsměv, přitakání, opakování zvuků, ujišťování o přijetí signálů dítěte, pojmenovávání...
- Toto „přijetí“ vede k navázání úspěšného kontaktu, matka a dítě jsou naladěni jeden na druhého, zvyšuje se radost ze vzájemné interakce...
- Pokud matka a dítě nejsou naladěni, dítě snadno zúzkostní, rozvíjejí se negativní vzorce chování, které vedou ke zvýšení nespokojenosti obou partnerů v komunikaci, k více negativním vzorcům komunikace...

Typologie reagování na negativní chování dítěte

Chování dítěte je chápáno jako:	<ul style="list-style-type: none">• vzdor• schválnost• negace	<ul style="list-style-type: none">• bezmocnost• neschopnost• nedostatečnost
Chování dítěte vyvolává potřebu:	<ul style="list-style-type: none">• ovládat• bojovat• odmítat• napomínat• přehlížet	<ul style="list-style-type: none">• pomoci• předcházet negativnímu chování
V komunikaci převažují:	NE - série	ANO - série
Charakter pedagogického klimatu:	<ul style="list-style-type: none">• bludný kruh• vzájemná bezmocnost• neustálý boj o moc	<ul style="list-style-type: none">• vřelost• struktura• kooperace

Nepodporující interakční vzorce

- problémové dítě dlouho nedostává odpověď
- je zaznamenáno pouze výrazné negativní signály a nápadné chování
- dítě je registrováno, ale učitel odkládá reakci nebo nereaguje vůbec
- učitel někdy může předvídat, které situace jsou (budou) pro dítě obtížné, ale nic neudělá
- učitel reaguje korigováním nebo tolerováním negativního chování
- učitel sice reaguje na dítě, ale již jej dále nesleduje
- učitel sleduje dítě, ale nereaguje

2. Přístupy k dětem

- **Autoritativní**

- Založen je na uplatňování moci
- Jsou v něm role nadřazenosti a podřízenosti
- Důsledkem je vzdor nebo poslušnost
- Často bývá provázen i ze strany dětí vzdorem, vzpourou, bojem o moc

- **Partnerský**

- Je založen na respektu
- Vede k zodpovědnosti
- Vytváří bezpečné sociální prostředí

■ Mocenský model sděluje : „Přinutím tě dělat, co je správné.“

■ Partnerský model sděluje: „Tato věc má tento a tento smysl, takové a takové důsledky. Očekávám, že uděláš, co je správné.“

Partnerský přístup

Je založen na:

- **respektu** - ničím nepodmíněném, zohledňujícím lidskou důstojnost a přijímajícím odlišnost lidí
- **uznání** – kterým dáváme najevo, že si někoho vážíme pro to, jaký je a jak se chová

Neefektivní a efektivní způsoby komunikace

(Kopřiva et al., 2007)

- ➡ Ty zase (vždy, nikdy, pořád)...! Kdybys aspoň...! (výčitky, obviňování)
- ➡ Měl/a by sis uvědomit, že... (poučování, vysvětlování, moralizování)
- ➡ Tohle jsi udělal/a špatně! (kritika, zaměření na chyby)
- ➡ Já (někdo) kvůli tobě... (lamentace, citové vydírání)
- ➡ Nedělej to, nebo se ti stane..! (zákazy, varování)
- ➡ Z tebe jednou vyroste... (negativní scénáře, proroctví)
- ➡ On je takový... (nálepkování)
- ➡ Udělej... (pokyny)
- ➡ Okamžitě udělej...! (příkazy)
- ➡ Přestaň...nebo...! Běda, jestli...! (vyhrožování)
- ➡ Křik
- ➡ Podívej se na ..., vezmi si příklad z.. (srovnávání, dávání za vzor)
- ➡ Já pro tebe..., a ty...! (poukazování na vlastní zásluhy)
- ➡ Ty snad chceš..? Copak ty nechceš? (řečnické otázky)
- ➡ Ty jsi ale... (urážky, obviňování)
- ➡ To je náš génius! To ses teda vyznamenal! (ironie, shazování)

- ☀ Vidím (slyším) že..(popis, konstatování)
- ☀ Je...; Je potřeba...; Tohle děláme (tak a tak)...; Pomůže, když ...; Když..., tak... (informace, sdělení)
- ☀ Očekávám, že...Pomohlo by mi, kdyby... (vyjádření vlastních očekávání a potřeb)
- ☀ Uděláš to tak... nebo tak..? (možnost volby)
- ☀ Aničko...! (dvě slova)
- ☀ Co s tím uděláme? A co si o tom myslíš ty? (prostor pro spoluúčast a aktivitu dětí)

Jak komunikovat:

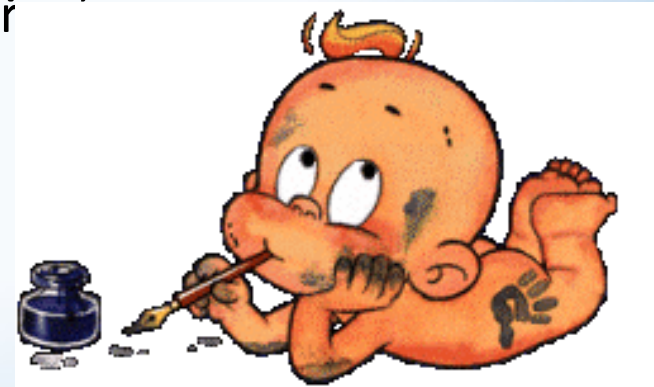
- ☺ Šetřit otázkami
- ☺ „Já výroky“
- ☺ Empatické reakce

Složky empatické reakce

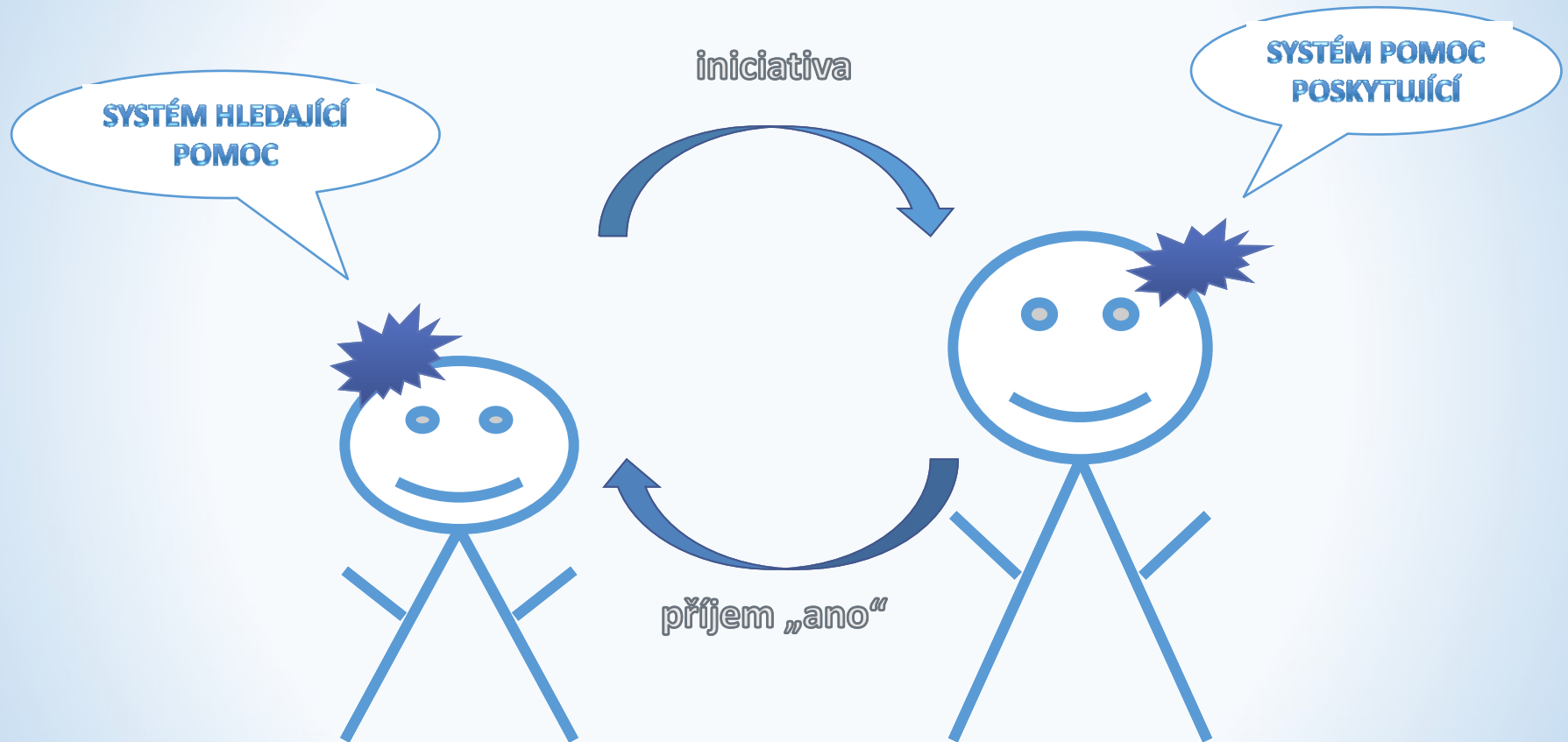
- Aktivní naslouchání (soustředěné naslouchání provázené projevy účasti)
- Pojmenování pocitů, záměrů, očekávání druhé osoby
- Vyjádření podpory

3. Teorie attachmentu v pedagogické praxi

- V posledních 40 letech se stala teorie attachmentu (vazby) základním paradigmatem jak rozumět sociálnímu a emocionálnímu vývoji člověka.
- Na základě mnoha výzkumů můžeme dnes identifikovat vzorce ve vztahu dítě a primární pečující (rodič).
- Rozumíme také mnohem lépe tomu, jaký vliv má raná interakce rodič – dítě, vývoj a kvalita tohoto prvotního vztahu na fungování dítěte – ve vrstevnické skupině, v navazování a udržování dalších vztahů a později na jeho úspěšnost ve škole.
- Teorie attachmentu může poskytnout základ pro navrhování podpůrných sítí pro pedagogy a takových opatření a programů, které budou reagovat na nárůst problémového chování dětí.



Základní vazba mezi dítětem a rodičem (attachment)



Attachment (teorie vazby)

- Attachment je více než teorie. Doprovází nás od raného dětství až do stáří a ovlivňuje náš vývoj a fungování ve všech oblastech lidské aktivity:
 - kognitivní
 - sociální
 - emoční
 - motorické
- Attachment prolíná všemi oblastmi lidského bytí: fyzické a psychické zdraví, rané dětství, dětství a dospívání, vzdělávání, rodičovství, stárnutí, sociální služby, profesionální uplatnění....
- V oblasti, ve které pracujeme, jsou principy attachmentu zvláště důležité.

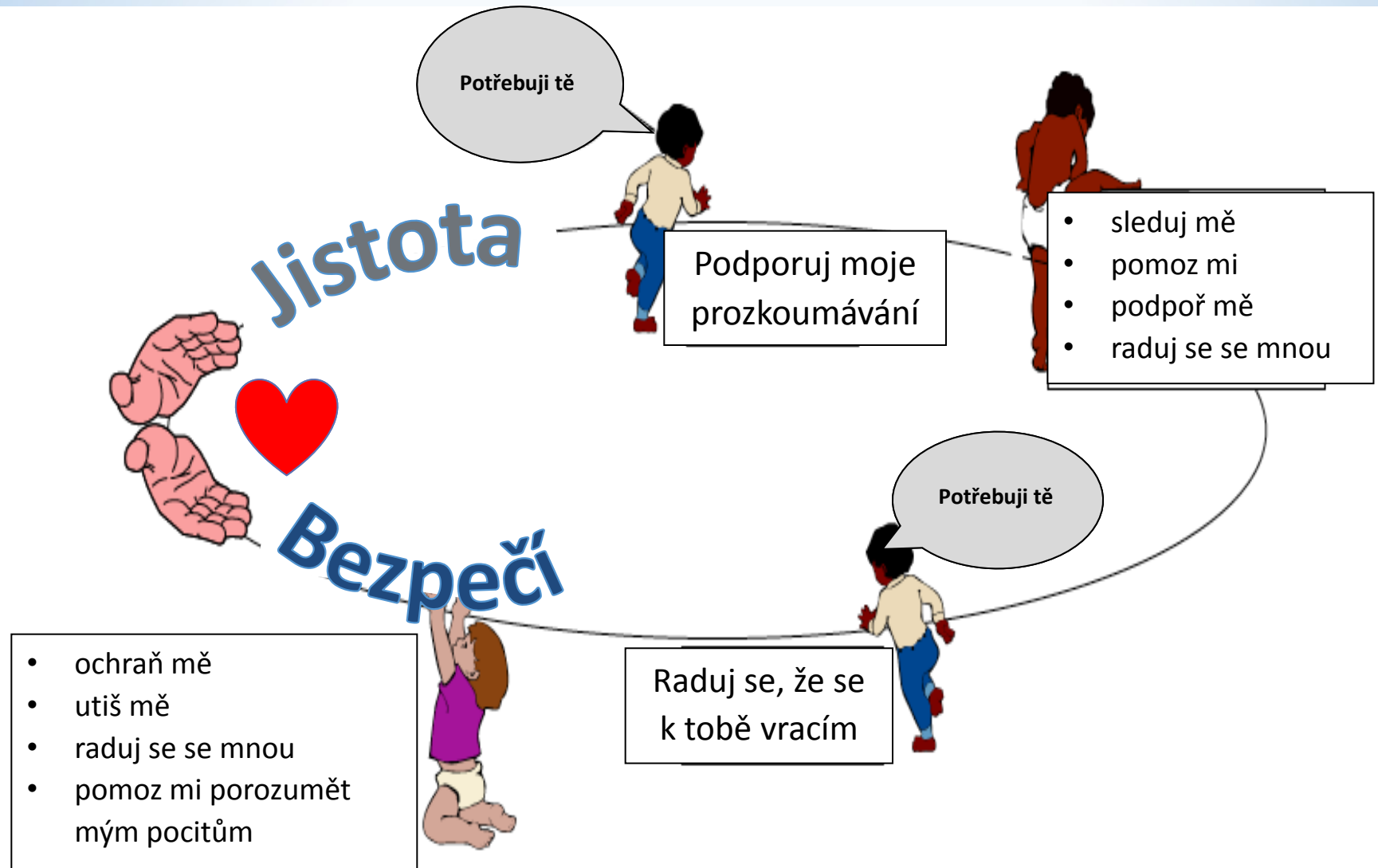
Základní principy – komponenty attachmentu

- Od prvních momentů života dítěte je intuitivně aktivován jeho systém hledání pomoci s cílem dosáhnout “blaha”.
- Dítě je předprogramováno obracet se na svoji primární pečující osobu, u které se aktivuje systém nabízení pomoci s cílem zajistit toto blaho.
- **Naplnění cíle = dosažení blaha, které je spojeno se základním pocitem bezpečí.**
- **Bezpečí je tudíž** vrozený motivační faktor, který lidskému druhu velí obracet se na naši “attachment” figuru (rodič, hlavní osoba v rané výchově), s cílem zajistit naše blaho.

- **Vztah** dítěte s rodiči (vychovateli) je bezpečnou základnou pro další exploraci a vývoj dítěte ve všech oblastech.
- Díky prozkoumávání (exploraci) se dítě dostává do přímého kontaktu s událostmi a předměty, které mohou vzbudit obavy, strach a nejistotu. Když toto nastane, dítě se přirozeně obrací na “attachment” figuru (rodiče) a tito jsou pro dítě bezpečným přístavem. Odborníci tuto fázi nazývají “kruhem bezpečí”: bezpečí vede k exploraci, to vede k nebezpečí a dítě se vrací k bezpečí.



Attachment a kruh bezpečí

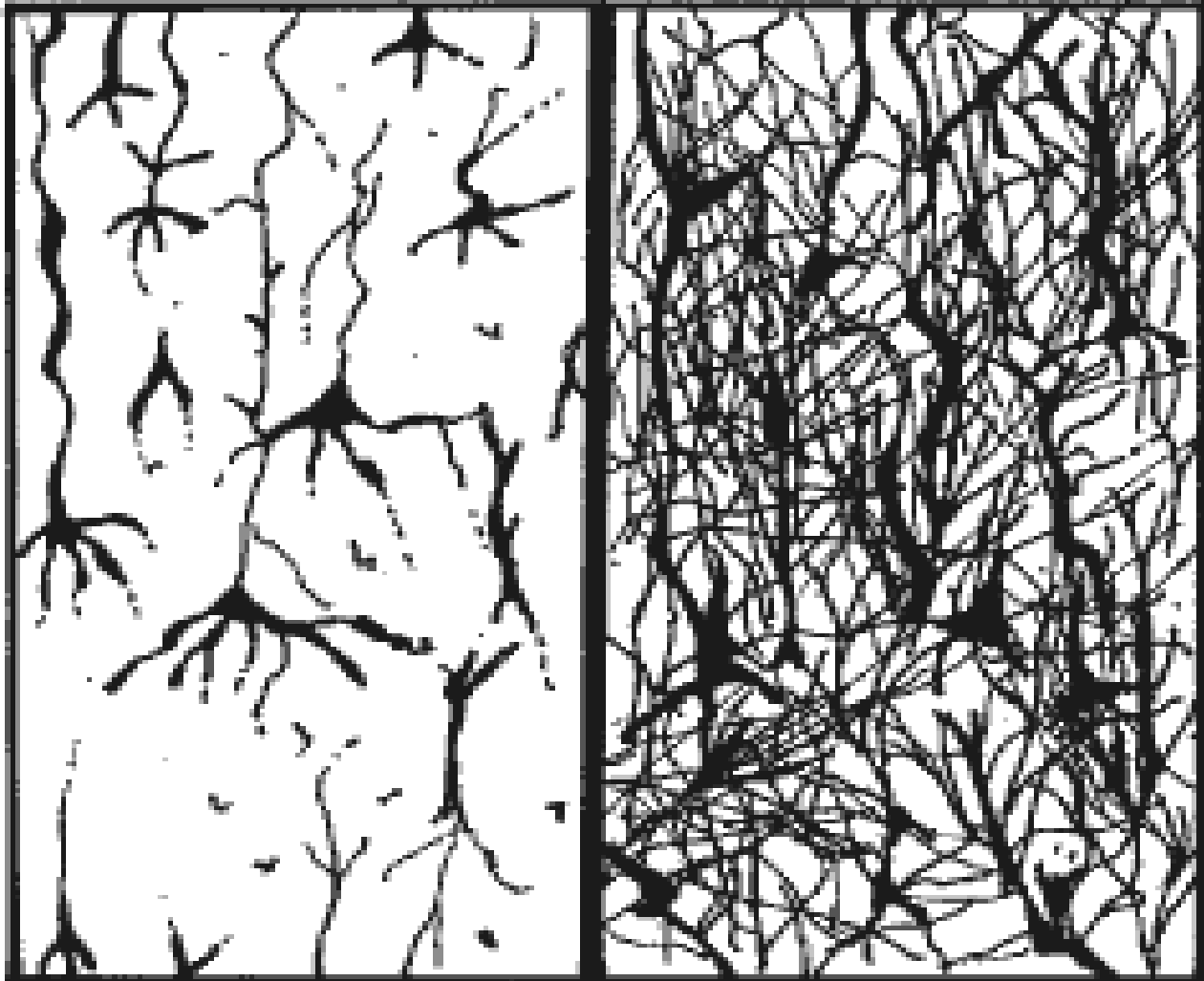


Učitelé a rodiče

- Jako učitelé pomáháme rodičům porozumět této nezbytné exploraci dítěte a tomu, jak dítě využívá bezpečného přístavu rodičovské péče ke zklidnění a k novým výbojům v prozkoumávání světa.
- Zde je také prostor k utváření pravidel. Rodiče však podporujeme v tom, aby nejdříve nabízeli vztah (ev. opravu vztahu) a teprve poté disciplínu.

Attachment a zdravý vývoj dítěte

- **Attachment** je zásadní podmínkou zdravého neuro-psycho-biologického vývoje každého jedince.
- Existují důkazy, že mozek a mysl operují a vyvíjejí se nejlépe ve vztahu s druhými. Mluvíme o „dyadickém“ neboli „sociálním“ mozku. Ten se plně rozvíjí v závislosti na druhém a ve vztahu s osobou, se kterou jsme v bezpečí a která nám umožňuje společné prozkoumávání objektů, událostí a prožívání okolního světa.



**Synaptická spojení při
narození**

**Synaptická spojení ve
věku 7 let dítěte**

- **Bezpečí attachmentu** je založeno na dostupnosti rodičů, jejich *senzitivě a responsibilitě (schopnost rozpoznat a odpovídat na iniciativy dítěte, které vždy poukazují na zjevnou nebo skrytou potřebu a její uspokojení.*
- Velmi důležité je být konzistentní a zároveň srozumitelný v nabízených odpovědích.
- Bezpečí attachmentu je rozvíjeno přirozeným způsobem vždy, když rodiče nabízejí zklidnění a podporu v situaci, kdy je dítě zranitelné nebo vystrašené.
- Pokud tato podpora chronicky selhává, nebo když stres dítěte je příliš veliký (dlouhodobě), může se rozvinout nejistý nebo neorganizovaný attachment.

ORGANIZOVANÝ ATTACHMENT

skupina **A**

skupina **B**

skupina **C**



Nejistý/vyhýbavý
attachment

Bezpečný
attachment

nejistý/podezíravý/ambiv
alentní
attachment

Bezpečný attachment a dispozice dítěte k učení a sociálním kontaktům s druhými

Děti s BA si vedou vesměs “dobře” jako předškoláci v těchto ukazatelích:

- vyšší odolnost “JÁ” a vyšší sebevědomí
- menší závislost na učitelce, ale zároveň pozitivní vztah k ní
- časté interakce s vrstevníky, dítě je iniciátorem i příjemcem, kamarádství
- kooperativní chování (nabízení pomoci, spolupráce na úkolech, dělení se o věc...)
- kapacita adaptovat se snadno na prostředí školky
- efektivita při hře
- schopnost dodržovat pravidla
- pozitivní postoje k učení se novému, včetně akademických disciplin (počítání, psaní písmen, čtení)
- zvědavost a snaha se ptát a prozkoumávat

Nejistý attachment a vývoj dítěte v MŠ

U většiny dětí je raný vztah “dostatečně” dobrou zkušeností pro jejich další vývoj, zejména pro vývoj “JÁ”. Je rovněž základem pro vybudování důvěry ve svět a spolehlivost mezilidských vztahů.

Pokud se ale dítěti nedostává v primárním vztahu (rodič – dítě) ujištění a pozitivního přijetí nebo pokud dítě nebylo dostatečně “otužováno” při výbojích do neznáma (kruh bezpečí), mohou při příchodu do školky nastat problémy.

Děti reagují na novou nebo obtížnou situaci

- s malou sebedůvěrou
- rozvíjí se nezvladatelná úzkost, strach, stres

Tyto obrané mechanismy brání v objevování nových věcí a exploraci dítěte, je zablokováno učení se novému a sociální učení:

- značná závislost na učiteli (nebo rodiči)
- málo nebo žádné vztahy s vrstevníky
- agresivita ve vztazích s vrstevníky nebo velká uzavřenost

Znalost projevů chování
a zákonitostí attachmentu
může být nenahraditelným
nástrojem
v identifikaci komplexních
problémů dítěte
a hlavně při jejich řešení

